

Το Αναγνωστήριο του Μέλλοντος *

* Τη χρονιά που ετοιμαζόταν να τεθεί σε εφαρμογή το Web 2, δηλαδή το Διαδίκτυο όπως το ξέρουμε σήμερα, με τις δυναμικές και όχι, όπως μέχρι τότε, στατικές σελίδες, με τα εκτεταμένα κοινωνικά δίκτυα, τα διαδραστικά φόρουμ, τα μπλογκς κλπ. – επομένως σε μια αρχαϊκή εποχή δίχως τάμπλετς, σμαρτ κινητά, ελαφρείς φορητούς Η/Υ, δίχως Facebook, YouTube κλπ., εκείνη, λοιπόν, την όχι και τόσο, τελικά, μακρινή εποχή διάβασα δημοσίως αυτό το παράξενο, στο όριο της δυστοπίας κείμενο, δεν θυμάμαι τώρα πού και με ποια αφορμή. Το εντόπισα σε ένα ξεχασμένο ηλεκτρονικό αρχείο και το επαναφέρω στη ζωή, θεωρώντας ότι έχει τη σημασία του. Το κείμενο, διαβάζω στο αρχείο, γράφτηκε τέλη του 1999 αρχές του 2000.

Στη συνέχεια, ένα μέρος του ενέπνευσε τη νουβέλα *Νοσταλγικό Κλωνάρι* (βλ. *Γλυκειά Επιστροφή*, εκδ. Ελλ. Γράμματα 2003, επίσης *Nostalgic Clone*, στο *The Dedalus Book of Greek Fantasy*, ed. D. Connolly, UK 2004, σ. 234-250).

Στο *Πεδία Μάχης Αφύλακτα* έχω ένα κεφάλαιο που αναφέρεται στις βιβλιοθήκες, με αφορμή την «υφανπαγή» της Εθνικής Βιβλιοθήκης από το Ίδρυμα Νιάρχου. Λυπάμαι που δεν είχα ανακαλύψει αυτό το κείμενό μου νωρίτερα. Θα το έβαζα ως εισαγωγή στο νεότερο άρθρο. Και θα ήταν σωστή εισαγωγή. Έτσι πιστεύω.

Ο 21ος αιώνας έχει ως γνωστόν ήδη έρθει από την δεκαετία του ογδόντα μαζί με τους πρώτους προσωπικούς υπολογιστές και την διάλυση του υπαρκτού σοσιαλισμού, έχει έρθει από τη δεκαετία του ενενήντα μαζί με τη δορυφορική τηλεόραση και την ανάπτυξη των διαδικτύων. Στον αναγνώστη αυτών των δύο τελευταίων δεκαετιών μπορούμε να ανιχνεύσουμε τη φυσιολογία του αναγνώστη του επομένου αιώνα. Αυτός ο αναγνώστης είναι εκ των πραγμάτων περισσότερο *διαμεσολαβημένος* από ποτέ. Πληροφορείται, μαθαίνει, αναζητά τη γνώση σε ένα σύμπαν όπου η ανάγνωση διηθίζεται μέσα από πολλαπλά μέσα που υπερβαίνουν το παραδοσιακό έντυπο βιβλίο.

Έχουν επανειλημμένως επισημανθεί οι κίνδυνοι από αυτή την εξέλιξη. Ο κυριότερος: η ανάγνωση χάνει τον πολύτιμο χρόνο της εμβάθυνσης, γίνεται από κάθετη, οριζόντια. Πολύ παλαιότερα, έως και τα μέσα αυτού του αιώνα, οι μορφωμένοι συνήθιζαν ακόμα να απαγγέλουν από στήθους ολόκληρες περικοπές από κλασικά έργα της λογοτεχνίας ή από την Βίβλο. Σήμερα δεν συμβαίνει αυτό. Ελάχιστοι άνθρωποι σήμερα φαίνεται να διαθέτουν αυτή την παλαιά πολυτέλεια: *της αργής, μακρόχρονης, παρατεταμένης συμβίωσης με τα κείμενα.*

Η πολυτέλεια αυτή αφορά κυρίως ένα πρώτο στάδιο της ανάγνωσης, αυτό που ίσχυε ως κανόνας από τον Μεσαίωνα μέχρι και τα μέσα του 18ου αιώνα, εποχή που ακόμα οι άνθρωποι μη διαθέτοντας παραπάνω βιβλία εκτός από ένα δύο θρησκευτικά, τον Καζαμία και τη Βίβλο, τα διάβαζαν και τα ξαναδιάβαζαν, συνήθως δυνατά και κατά ομάδες. Ένα δεύτερο στάδιο της ανάγνωσης, αυτό που συνδέθηκε άμεσα με την ανάπτυξη της τυπογραφίας τον 19ο αιώνα και παγιώθηκε με το κλασικό μυθιστόρημα, υπήρξε η ανάγνωση του περιβάλλοντος κόσμου ως κοινωνικής πραγματικότητας εν προόδω. Πράγματι στο κλασικό μυθιστόρημα του 19ου αιώνα, ο αναγνώστης αναζητά την ταυτότητά του στον λογοτεχνικό καθρέφτη ψηλαφώντας με αγωνία την εκάστοτε σύγχρονη όψη των κοινωνικών πραγμάτων.

Ωστόσο κιόλας μέσα στον 19ο αιώνα γεννήθηκαν κάποιοι «συγγραφείς» με ριζοσπαστικές προτάσεις ως προς το (ξανα)διάβασμα της ζωής: το έργο τους άλλαξε ριζικά τον τρόπο που συλλογίζομαστε τον εαυτό μας και τον κόσμο και επομένως άλλαξε μαζί και την αναγνωστική μας συμπεριφορά. Με αυτούς τους διανοούμενους συγγραφείς η ανάγνωση πέρασε σε ένα νέο στάδιο, εκείνο της αυθεντίας. Οι Καρλ Μαρξ, Σιγκμουντ Φρόιντ, και Τζέιμς Τζόις συνόψισαν πρώτοι με τις μνημειώδεις αφηγήσεις τους –αφηγήσεις που σημειωτέον εξακολουθούν να εκδίδονται (και να διαβάζονται) σε χιλιάδες αντίτυπα κάθε χρόνο– την αναγνωστική συμπεριφορά του εικοστού αιώνα. *Ο αναγνώστης του μοντερνισμού έγινε μύστης.* Η ανάγνωσή του απελευθερώνει οράματα πολύ κοντά σε εκείνα των θρησκειών. Ο αναγνώστης έγινε οπαδός, μαχητής του νεωτερικού, του διαφορετικού, κατά τον ίδιο τρόπο που η λογοτεχνία χρειάστηκε σε δύσκολους καιρούς να γίνει περισσότερο παρεμβατική, ως προς τις κοινωνικές διεκδικήσεις, «στρατευμένη» (γαλλ.: engagement, αγγλ.: commitment).

Όμως στο τέλος του αιώνα έχουμε γίνει πολύ επιφυλακτικοί ως προς το αν και αυτή η τελευταία ανάγνωση πέτυχε να αυξήσει τα ποσοστά ελευθερίας του ατόμου. Στην εποχή της ηλεκτρονικής, διαμεσολαβημένης ανάγνωσης, μπορούμε άραγε να περιμένουμε κάτι καινούργιο; Καινούργιο ως προς την ελευθερία του ατόμου;

Διότι η ανάγνωση, ας μην το ξεχνάμε, παραμένει σε όλη την Ιστορία της, πέρα και έξω από τις τεχνολογικές εξελίξεις, αυτό που ήταν ανέκαθεν: μια άσκηση ελευθερίας. Ατομική έως πρότινος, συλλογική και διαμεσολαβημένη στα ηλεκτρονικά μας χρόνια.

Προκειμένου να συγκροτήσω ένα μοντέλο έρευνας για την αναγνωστική συμπεριφορά μας στο μέλλον, προχωρώ τώρα σε μια ασυνήθη υπόθεση εργασίας. Φαντάζομαι όλη την έως σήμερα αναγνωστική συμπεριφορά ως ένα κτίριο, μια τεράστια βιβλιοθήκη με αλληπάλληλες αίθουσες αναγνωστηρίου. Για να το αποδώσω με σαφήνεια χρειάζομαι να το φαντασιώσω, και για να το φαντασιώσω, χρησιμοποιώ ένα δοκιμασμένο λογοτεχνικό τρόπο: τον ραμπελεζιανό κατάλογο των ονομάτων, ο οποίος αποτελεί ταυτοχρόνως και μια κριτική μορφή ανάγνωσης εφόσον την οδηγεί στα όρια της αντοχής της. Ιδού λοιπόν οι αίθουσες του υποθετικού αναγνωστηρίου μου όπως διαμορφώνονται με κριτήριο την Ιστορία της αναγνωστικής συμπεριφοράς.

Αίθουσα αφανισμένων λαών

Αίθουσα αφανισμένων πόλεων

Αίθουσα αφανισμένων γλωσσών
και διαλέκτων

Αίθουσα ιστορικών προσώπων
και ηγετών εν γένει

Αίθουσα μυθικών προσώπων
και ψευδών εν γένει

Αίθουσα ιστορικών γεγονότων

Αίθουσα μυθικών γεγονότων

Αίθουσα μυθολογιών και θρησκειών

Αίθουσα βιογραφιών

Αίθουσα αυτοβιογραφιών

Αίθουσα ναρκισσισμών

Αίθουσα εμφανών επιθυμιών

Αίθουσα γενεαλογικών δέντρων

Αίθουσα τίτλων, παρασήμων και άλλων
διακρίσεων

Αίθουσα ματαιοτήτων

Αίθουσα εργαλείων εξουσίας

Αίθουσα εργαλείων λατρείας

Αίθουσα θρησκευτικών δογμάτων

Αίθουσα φανατισμών

Αίθουσα φιλοσοφικών δογμάτων

Αίθουσα αιρέσεων

Αίθουσα πολιτικών δογμάτων

Αίθουσα φυλετισμών

Αίθουσα λογοτεχνικών θεωριών

Αίθουσα καλλιτεχνικών θεωριών

Αίθουσα πρωτοποριών

Αίθουσα οπισθοδρομιών

Αίθουσα εθνικής λογοτεχνίας

Αίθουσα ερωτικής λογοτεχνίας

Αίθουσα λογοτεχνίας *passa tempo*

Αίθουσα κλασικής λογοτεχνίας

Αίθουσα χρηστικής λογοτεχνίας

Αίθουσα γνωστών γλωσσών

Αίθουσα τυπογραφικών συμβόλων

Αίθουσα μεταφυσικών συμβόλων

Αίθουσα ταξιδιωτικών περιγραφών

Αίθουσα επικών περιγραφών

Αίθουσα μνημείων πεσόντων

Αίθουσα επιθέσεων και καταστροφών
Αίθουσα εθνοκαθάρσεων
Αίθουσα γενοκτονιών
Αίθουσα θέσεων εν γένει
Αίθουσα αντιθέσεων εν γένει
Αίθουσα ταφικών τελετών και εθίμων
Αίθουσα ερωτικών τελετών και εθίμων
Αίθουσα στρατηγικών της ευτυχίας
Αίθουσα στρατηγικών του φόβου
Αίθουσα επαίνων και τιμωριών

Αίθουσα αντικειμενικών ψευδαισθήσεων
Αίθουσα φωτογραφικών &
κινηματογραφικών ψευδαισθήσεων
Αίθουσα χαρτών
Αίθουσα ειδυλλιακών τοπίων
Αίθουσα ερημωμένων τοπίων
Αίθουσα κτιστών τοπίων
Αίθουσα επιστημονικών ουτοπιών
Αίθουσα πολιτικών ουτοπιών
Αίθουσα κοινωνικών ουτοπιών

Ο κατάλογος είναι ατέλειωτος και ατελείωτος. Το αναγνωστήριο γιγαντώνεται σε βαθμό ώστε να απειλείται και με εξαφάνιση; Κανείς δεν γνωρίζει. Ο καθείς μπορεί να προσθέσει την αίθουσά του. Το σπουδαίο ζήτημα όμως παραμένει ότι στο μοντέλο αυτού του τύπου, *κυρίαρχο μοντέλο της αναγνωστικής συμπεριφοράς μας από τον διαφωτισμό έως σήμερα*, ο εκάστοτε “βιβλιοθηκάριος” καθορίζει τις προτεραιότητες στον αναγνώστη και άρα τα ποσοστά ελευθερίας του.

Απέναντι σ’ αυτό το παγιωμένο μοντέλο αναγνωστηρίου / βιβλιοθήκης εγώ θα επιθυμούσα να δώ στον 21ο αιώνα ένα αναγνωστήριο όπου ο αναγνώστης επιτέλους θα μπορεί να καθίσταται “βιβλιοθηκάριος” κατά τις ζωτικές του ανάγκες.

Υποθέτω ότι αυτό το αναγνωστήριο περιέχει πολύ λιγότερες αίθουσες, τις εξής:

Αίθουσα ζωτικών εργαλείων,
σκευών και κατασκευών
Αίθουσα των αισθήσεων
Αίθουσα των σιωπών
Αίθουσα σπαραγμάτων της μνήμης
Αίθουσα των αναγνώσεων
Αίθουσα των κλασικών επιθυμιών
Αίθουσα των ανομολογήτων επιθυμιών
Αίθουσα των φτωχών ημερών
Αίθουσα των παλαιών ημερών
Αίθουσα των ωραίων ημερών
Αίθουσα των αγαπημένων αντικειμένων

Αίθουσα των ηλικιών
Αίθουσα των ηδονών
Αίθουσα των συμπτώσεων
Αίθουσα διαφόρων ψευδαισθήσεων
Αίθουσα ονειρικών τοπίων
Αίθουσα της πανίδος και χλωρίδος
Αίθουσα των υδάτων και θαλασσών
Αίθουσα των βουνών και του αέρος
Αίθουσα των πνευματικών διαταραχών
Αίθουσα των σωματικών διαταραχών
Αίθουσα των λησμονημένων ουτοπιών
Αίθουσα του θανάτου

Ακούγεται ίσως παιγνιώδες, αλλά δεν είναι. Στο πρώτο αναγνωστήριο η ταξινόμηση του κόσμου, δεδομένη, τεκμηριωμένη, θεσμική ή απλώς εθμική, εξασφαλίζει την διαίωνιση μιας αναγνωστικής τάξης πραγμάτων που νομίζω ότι έχει φτάσει πια στα όριά της. Αντιθέτως αν ανατρέξετε

προσεκτικά στις αίθουσες του δευτέρου αναγνωστηρίου θα διαπιστώσετε την ελευθερία να παίζει κρυφτό με τον αναγνώστη του εικοστού πρώτου αιώνα. Πόσο θα κρατήσει αυτό το παιχνίδι της ανάγνωσης και πού θα βγάλει, κανείς δεν νομίζω ότι μπορεί να προβλέψει. Αλλά η ύπαρξή του, ακόμα κι αν το βιβλίο πάψει να έχει τη σημερινή του μορφή και λειτουργία, είναι η μόνη μας ελπίδα για το μέλλον.